

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

514 פ"ק פ"ק ואתחנן תש"פ"ה שנה י"ג ע"א
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
ניתן לקבל את העלון במייל etayba1@gmail.com

הנושא: האם על התלמיד חכם לגרום שיעמדו לפניו?

מסבב דרך אחרת שלא לעבור לפני הצבור, חיי מאריך ימים" עכ"ל.

ר' שמעון בן אלעזר אומר כי זקן, כלומר אדם הראוי לכבוד, אינו צריך להטריח את הציבור לכבוד אותו, ועל כן יתרחק מסיטואציה שבה יזכה לכבוד גדול. אבוי מוסיף ואומר כי ההולך בדרך צדדית, שהציבור אינו מצוי בה, על מנת שלא יטריח את הבריות לכבודו - זוכה לחיים.

וכתב הש"ך (י"ד סימן רמ"ד, סק"ד): "נראה דהיינו דוקא בזמן הש"ס או במקומות שעוד היום יושבים על הקרקע... אבל במקום שיושבים על הספסלים ואין טירחא בדבר - אין קפידא. מכל מקום לא יכוין לעבור לפניהם כדי שיעמדו מפניו".

והוסיף בערוך השולחן (שם, ח): "וכתבו על המהרי"ל, כשהיה הולך בבית הכנסת לנדבות, היה נושא ספר תורה עמו, כדי שיקומו מפני הספר תורה ולא מפניו. וזה עשה כשסובב בבית הכנסת לכל אחד ואחד כפי מנהגם, אבל בביאתו לבית הכנסת או בצאתו לא שייך זה. ויש מהרבנים הנוהגים כשעולים לתורה נושאים חומש עמהם בעלייתם ובירידתם מהבימה".

אולם מאידך מצינו במדרש (במדב"ר טו, יז): רבי אבא הכהן בר פפא אמר, כשהייתי רואה סיעה של בני אדם, הייתי הולך בדרך אחרת לפני רבי יוסי ב"ר זבידא. אמר לי: צריך אתה לעבור לפניו ויהיו רואין אותך ועומדים לפניך ואתה מביאם לידי יראת שמים שנאמר "מפני שיבה תקום ויראת מאלוקיך". עכ"ל.

ומבואר מדברי המדרש דלא כדברי הגמרא בקידושין, ומוטל על זקן וחכם כן להטריח שיעמדו לפניו, כיון שמזכה את הרבים ומביא אותם לידי יראת שמים.

ויש לבאר על פי מה שמספרים על אחת הנסיעות שנסעו האדמו"ר מגור בעל אמרי אמת ז"ע והחפץ חיים ז"ע בצוותא חדא ברכבת, בכל תחנה בה עצרה הרכבת המתנינו ברציף מאות ואלפי יהודים שבאו לחזות ולקבל את פניהם של שני צדיקי הדור שכל העולם חרד לקראתם. הרבי מגור נעמד בחלון הושיט את ידו ובירך לשלום את כל קהל ההמונים, ואילו החפץ חיים נשאר יושב על מקומו וסירב לקום ולהביט על הקהל הגדול שבא לכבודו.

נאמר בפרשה "את ה' אלהיך תירא" חז"ל במסכת פסחים (כב:) מספרים בענין הדרשה על פסוק זה: שמעון העמסוני, ואמרי לה נחמיה העמסוני, היה דורש כל 'אתים' שבתורה.

לשם דוגמא כאשר משה משח בשמן המשחה את כלי המשכן כדי לקדשם נאמר: "ומשח את המזבח". לכאורה התורה יכלה לכתוב "ומשח המזבח" וכולם היו מבינים את אותה משמעות - שמשח צריך למשוח בשמן את המזבח. אז מדוע "טרחה" התורה לכתוב "ומשח את המזבח"?

אומר שמעון העמסוני: "את" - לרבות את הכבש. (העליה שבה היו הכהנים משתמשים לעלות למזבח) - שאף אותו צריך למשוח בשמן המשחה.

דוגמא נוספת: "וה' פקד את שרה" - גם כאן יכלה התורה לכתוב וה' פקד שרה. המילה "את" לכאורה מיותרת, אלא "את" לרבות שאף כל העקרות שבאותו דור נפקדו בזכות הברכה שלה!!!

כיון שהגיע ל"את ה' אלהיך תירא" - פירש. אמרו לו תלמידיו: רבי, כל אתים שדרשת מה תהא עליהן? - אמר להם: כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אני מקבל שכר על הפרישה. עד שבא רבי עקיבא ודרש: "את ה' אלהיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים.

נמצא כי יש מצוה מהתורה לכבוד תלמידי חכמים, ובכלל המצווה לקום לכבוד תלמיד חכם אפילו אם הוא צעיר, שנאמר (ויקרא יט, לב): "וְהִדַּרְתָּ פְּנֵי זָקֵן" - "אין זקן אלא מי שקנה חכמה" (קידושין לב: רמב"ם הל' ת"ת פ"ו, א).

המצווה שיהיה ניכר שהקימה לכבוד החכם, ולכן המצווה לקום כאשר החכם יכנס לתוך ארבע אמותיו עד שיעבור כנגד פניו (ש"ע י"ד סימן רמ"ד סעיף ב'). אמנם לכבוד רבו המובהק מצווה שיקום כשוראהו מרחוק, כל עוד ניכר שהוא קם לכבודו, וימשיך לעמוד עד שיתרחק או שישב במקומו (ר"ן קידושין לג: ש"ע שם סעיף ט').

הגמרא בקידושין (לב:) מביאה: ר' שמעון בן אלעזר אומר: מנין לזקן שלא יטריח? ת"ל: זקן ויראת. אמר אב"י: נקטינן, דאי מקיף חיי, אב"י מקיף, רבי זירא מקיף". ופירש רש"י ז"ל "אי מקיף

מעשיות בענין עמידה בפני תלמיד חכם:

ביום י' בסיון שנת תרצ"ט נפטר בירושלים הגה"צ המקובל רבי עזרא הררי רפול זצ"ל. (עם ישראל חיב לו הרבה הכרת הטוב, כי הוא הציל רוחנית את ראש ישיבת פורת יוסף - חכם עזרא עטייה ע"ה, כי כשחכם עזרא עטייה ע"ה היה בחור בן שש עשרה, עלה לארץ ישראל עם בני משפחתו והתגורר בירושלים. אך מחמת גודל עניותו עזב את הלימוד הולך לעבוד את דודו הנגר. כשנודע הדבר לחכם עזרא הררי רפול ע"ה, הזדעזע וחשש כי העולם יפסיד את אחד המורים הגדולים שהעם היהודי יכול לקבל. הוא ניגש מיד לחכם עזרא, קרא לו ללמוד בישיבה, והבטיח לו כי עול פרנסתו יהיה על צווארו). בהלווייתו הספידו הגה"צ המקובל רבי שלום הדאיה זצ"ל, ובין דבריו סיפר את המעשה דלהלן, המובא גם בספרו 'החיים והשלום' (ח"ב עמ' מח): "יום אחד הוא [רבי עזרא זצ"ל] היה ברחוב עיר העתיקה, ונפגשתי אנכי עמו, ואמר לי: אם יעלה לרצונך שלך יחד ליישיבת בעלי בתים, אשר היתה מכילה קרוב למאה זקנים שלומדים יום יום עד אחרי תפלת מנחה. והלכנו ליישיבה, ואמר לי שנשב סמוך לפתח הישיבה, והתפללנו שם מנחה.

"והנה בצאת הזקנים איש איש ממקומו ללכת, היה המנוח ז"ל קם מלא קומתו בפני כל אחד ואחד, ואומר פסוק 'מפני שיבה תקום והדרת פני זקן'. והיה בעיני לפלא, שתחילת דבריו של המנוח ז"ל עמי - היתה כוונתו כדי לזכות גם אותי במצוה זו, עד קרוב למאה פעמים מעלה מטה!

"צאו וראו נא כמה חרד בקיום המצוות... זה מעשה רב שראיתי בעיניי."

אשת חבר כחבר:

בגמרא במסכת שבועות (דף ל:), הובא מעשה באשתו של רב הונא, שהיה מגדולי חכמי ישראל, שבאה לדין תורה בפני רב נחמן, (כלומר, רב נחמן היה הדיין, ובאה להתדיין לפניו אשתו של רב הונא ביחד עם איזה אדם שהיה לה ויכוח כספי איתו). והסתפק רב נחמן כיצד עליו לנהוג. משום שכלל יש בידינו (במסכת עבודה זרה דף לט). "אשת חבר כחבר", זאת אומרת, אשתו של תלמיד חכם, הרי היא כמו תלמיד חכם, ואם כן מן הדין יש לעמוד בפניה כדין תלמיד חכם עצמו. אלא שחשש רב נחמן, שאם הוא יעמוד בפני אשתו של רב הונא, יבהל בעל הדין השני, ויחשוב שהדין נותן מראש עדיפות לאשה זו, ואז לא יוכל לסדר את טענותיו כראוי בפני בית הדין. מה עשה רב נחמן? צוה על שמש בית הדין, שיזרוק ליד רב נחמן בר אוזא (בן של אווז, דהיינו אפרוח), ואז רב נחמן יוכל לעמוד ובעל הדין לא יבין שרב נחמן עושה כן מפני כבודה של אשת רב הונא, אלא יסבור שרב נחמן נעמד מפני שהוא נבהל מהאפרוח.

ומבואר מדברי הגמרא, שיש חיוב לקום בפני אשת תלמיד חכם כדין תלמיד חכם עצמו.

החיד"א בספרו ברכי יוסף (חוי"מ סי' י"ז סק"ה) כבר הביא לתמוה, מדוע לא כתבו הפוסקים לדין זה שצריך לקום לפני אשת חבר, כי הרי רואים שרב נחמן השתדל לקום לפני אשת חבר אף לאחר מיתת החבר כפי שכתב רש"י במסכת שבועות דף ל' ע"ב, ומוכח שבחייו של החבר מדינא חייב לקום מפניה. ע"ש. גם המנחת חינוך (מצוה רנ"ז) עומד על השמטת הפוסקים לדין זה "ולא ידעתי למה" הוא כותב.

ומסופר בענין זה, כשהגיעה אשתו של הגאון ר' ברוך בער זצ"ל בעל ברכת שמואל לעיירה ראדין הלכה מיד אל מרן החפץ חיים זצ"ל ובאותה שעה היה הח"ח עסוק בשיחה שנשא לפני בני הישיבה. ברגע ששמע שזוהי אשתו של ר' ברוך בער מקמניץ, קם לפניו מלוא קומתו ובעקבותיו קמו לפניו כל התלמידים.

פנה הרבי מגור ל'חפץ חיים' ושאלו: הלא הציבור הגדול שהתאסף כאן לא בא רק לכבודי הם באו גם לכבודכם ומדוע לא תעמדו כדי שיזכו לראות את זיו פניכם ולהתברך מפיכם?

השיב החפץ חיים כתוב בירושלמי במסכת פאה, שבשמים מנכים לאדם מזכויותיו על הכבוד ודברי השבח שקיבל בחיים חיותו, ואני אינני רוצה שיגרעו משכרי בעולם הבא.

נענה האמרי אמת מגור ואמר: כדי לשמח יהודים ולגרום להם הנאה כדאי להפסיד חלק מעולם הבא.

הסכים החפץ חיים לדברי הרבי מגור ותוך כדי דיבור קם מלוא קומתו ואמר: "מצוה לשמוע דברי חכמים" נעמד ליד אדן החלון דאג שכל הקהל יוכל לראותו והאציל מברכותיו על הקהל.

ויש להסמיק למעשה זה מה שכתב בספר מעיל צדקה (לבעל שבט מוסר אות א' תקנ"ה): אף שאמרו בגמרא (הגיגה ה:): אם אדם נותן צדקה בפרהסיה לעני וגורם לו בושה, גורם להפסיד זכותו. וגם אם אדם מתפאר במתן הצדקה שלו מפסיד את שכרו, מפני שכל מה שאדם מקבל כבוד בעולם הזה, זה גורע מחלקו בעולם הבא. אבל אם מפרסמים את עושי הצדקה בכדי שילמדו האנשים מהם, מותר. ואדרבה כתב הרשב"א, שמפרסמים עושי מצוה. והביא ארבעה תנאים שבגללם מותר לפרסם עושי מצוה: א. כדי שילמדו ממנו אחרים ויתנו גם צדקה. ב. אם הדבר הזה יגרום לאותו אדם להוסיף ולתת צדקה. ג. כדי שיזכירו את האדם הזה לאחר מותו ויתפללו עבורו. ד. כדי להראות לאנשים כמה גדולה מצוה זו שאפילו אדם גדול וחשוב כמו פלוני הטריח עצמו ודאג לתת לצדקה וגם התרים אחרים עבור המצוה.

על פי זה יש לומר, כי לשיטת הגמרא בקידושין מוטל על התלמיד חכם להקיף ולא להטריח, כדי שלא יאבד מחלקו בעולם הבא מחמת הכבוד שנותנים לו כשעומדים לפניו. אולם המדרש סובר, כי מוטל על התלמיד חכם להפסיד מחלקו בעולם הבא מחמת הכבוד שהוא מקבל, כדי לזכות את הרבים ולהביאם לידי יראת שמים.

הגמרא בברכות (כה:) מביאה: "רבי זירא כי הוה חליש מגירסיה, הוה אזיל ויתבי אפתחא דבי רבי נתן בר טובי. אמר, כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא". רבי זירא היה עייף מלימודו שעסק בו עד כלות הנפש. מה עשה אז? הוא התיישב בפתח בית מדרשו של רבי נתן בר טובי. וכך אמר: כשיעברו חכמים אקום מפניהם. אין בכוחי ללמוד כעת מפני חולשתי. לפחות אקיים מצוות "מפני שיבה תקום..."

יש לומר, כי רבי זירא בחר דוקא להדר במצוה זו, כי שמא יאמרו שמחמת שהוא מקיף ואינו מזכה את האחרים שיעמדו עבורו, הרי שהוא מזלזל במצוה זו של "והדרת פני זקן" - קימה בפני תלמיד חכם, לכן, בחר דוקא במצוה זו להדר ולקום עבור אחרים.